

Митрофанова Лілія Вікторівна,
старший викладач ЗВО,
кафедра статистики, обліку та аудиту;
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

АНАЛІТИКА ТЕОРІЇ КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ФОРЕНЗИК-АУДИТУ

Післявоєнне відновлення економіки України зумовлює потребу у посиленні фінансової дисципліни та прозорості управління ресурсами. Саме фінансовий контроль постає ключовим інструментом забезпечення законності й доцільності їх використання [1]. Особливої ваги набуває розвиток превентивних механізмів контролю, які дозволяють не лише фіксувати порушення постфактум, а й попереджати їх виникнення в умовах глобальних викликів прозорості та конкурентного відновлення економіки.

У науковій літературі ця проблематика розглядається крізь призму різних теоретичних підходів. Наукові підходи до проблеми контролю свідчать, що він не зводиться лише до перевірочних чи ревізійних дій. Контроль має теоретичне підґрунтя, яке визначає його місце у системі управління та розкриває функції, що охоплюють як ретроспективну оцінку, так і превентивний вплив на господарські процеси [1; 2]. Відсутність належних контрольних механізмів призводить до суттєвих фінансових втрат, зниження ефективності управління та виникнення ризиків шахрайських дій. За оцінками експертів, вітчизняні компанії щороку втрачають близько третини виручки через шахрайські схеми та зловживання [3]. Це підкреслює необхідність комплексного поєднання класичної теорії контролю, аналітики та форензик-аудиту. Отримані факти дозволяють зробити висновок, що традиційні підходи до контролю вимагають суттєвої трансформації.

Така ситуація актуалізує необхідність переосмислення ролі контролю та його адаптації до нових економічних умов. Поєднання теоретичних засад контролю із сучасними інструментами аналітики та форензик-аудиту дозволяє перетворити його з формальної процедури на багатофункціональний захисний механізм, спрямований як на попередження зловживань, так і на забезпечення фінансової безпеки держави та бізнесу.

Фінансовий контроль у науковій літературі визначається як управлінська діяльність, що забезпечує дотримання принципів законності та раціональності у використанні фінансових ресурсів [1]. Класифікація видів фінансового контролю дає змогу систематизувати його форми та визначити їх роль у забезпеченні повного циклу управління. Узагальнені характеристики наведено у таблиці 1. Його фундаментальною ознакою є циклічність, яка проявляється у послідовності етапів: планування – виконання – облік – аналіз – коригування. Такий підхід забезпечує зворотний зв'язок між управлінськими рішеннями та фактичними результатами, створюючи основу для підвищення стійкості та прогнозованості фінансової системи [2].

Таблиця 1

Основні характеристики видів фінансового контролю

Вид контролю		Характеристика	Роль у системі
Попередній		Проводиться до здійснення операцій	Запобігає порушенням
Поточний		Здійснюється у процесі виконання операцій	Моніторинг та своєчасне виявлення відхилень
Наступний		Проводиться після завершення операцій	Оцінка ефективності та відповідності
Внутрішній		Виконується силами підприємства	Управлінська функція
Зовнішній		Здійснюють незалежні або державні органи	Підтвердження достовірності звітності

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 2]

Аналітика надає теорії контролю нового виміру, адже дозволяє не лише констатувати факти, але й виявляти закономірності, моделювати можливі сценарії та прогнозувати ризики [3]. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що поєднання кількісних методів аналізу з якісними оцінками створює умови для побудови комплексних моделей контролю, які дозволяють вчасно ідентифікувати відхилення від нормального перебігу господарських процесів.

Однак лише класифікаційний підхід не відображає сучасної складності контрольних процесів. Аналітичні методи поглиблюють теорію контролю, забезпечуючи її кількісну та якісну перевірку. Таким чином, аналітика стає містком між абстрактними положеннями контролю та їхньою практичною реалізацією. Трансформація контролю під впливом аналітики закономірно проявляється у форензик-аудиті, де ці підходи реалізуються на практиці.

Трансформація контролю під впливом аналітики зумовлює необхідність дослідження його прикладних форм реалізації. У цьому питанні ключовим інструментом виступає форензик-аудит.

Форензик-аудит розглядається сучасними дослідниками як специфічний різновид контрольної діяльності, основним завданням якого є виявлення, документування та попередження фінансових зловживань [4]. Його сутність полягає у поєднанні положень класичної теорії контролю з інструментами аналітики, що забезпечує більш глибокий рівень дослідження фінансово-господарських процесів. На відміну від традиційного аудиту, орієнтованого передусім на підтвердження достовірності фінансової звітності, форензик-аудит зосереджується на ідентифікації шахрайських схем, відновленні логіки сумнівних операцій та підготовці доказової бази, придатної для судових процесів [5].

Важливим компонентом форензик-аудиту є аналітична складова, яка дозволяє оцінити ймовірність виникнення ризикових ситуацій, виявити так звані «червоні прапорці» та сформулювати аргументовані висновки [6]. У такий спосіб

відбувається органічна інтеграція теорії контролю в практику: принципи планування, моніторингу та коригування реалізуються на кожному етапі форензик-розслідування. Для більшої наочності етапи форензик-аудиту наведено на рисунку 1.

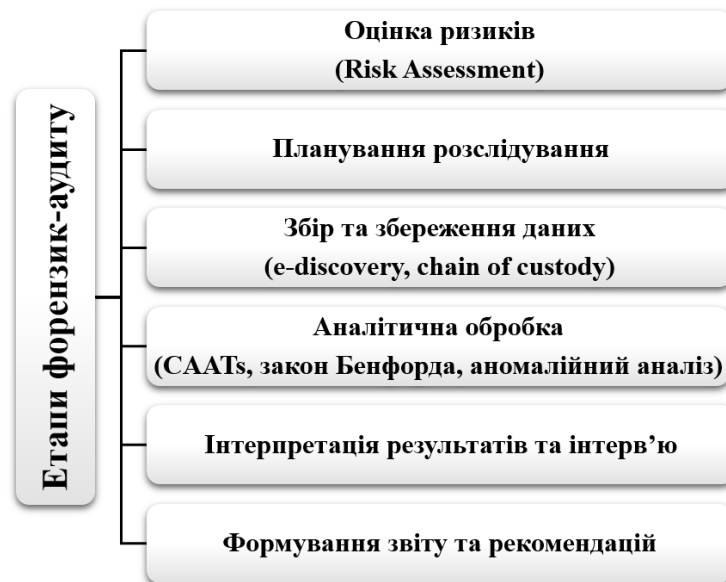

Рис. 1. Етапи форензик-аудиту

Джерело: візуалізовано автором за матеріалами [4; 5]

Таким чином, форензик-аудит можна вважати прикладною лабораторією для перевірки та розвитку контрольних концепцій. Він створює умови для практичного застосування теоретичних положень контролю та водночас формує основу для їх подальшого вдосконалення. Подальший розвиток логіки дослідження передбачає аналіз ролі фінансової аналітики як ключового інструмента форензик-аудиту.

Використання фінансової аналітики у виявленні зловживань є природним, адже постає питання: яким чином фінансова аналітика підсилює можливості форензик-аудиту та забезпечує їхнє використання у реальних процесах контролю.

Логічним продовженням є з'ясування ролі фінансової аналітики як ключового інструмента реалізації принципів форензик-аудиту. Фінансова аналітика у системі контролю виступає багатокомпонентним інструментом, здатним виявляти приховані аномалії, нетипові операції та шахрайські схеми у великих масивах даних. У цьому контексті особливого значення набуває судова аналітика даних (data forensic analytics), яка базується на використанні сучасних інформаційних технологій для автоматизованого пошуку закономірностей та невідповідностей [7].

Практичні методи аналітики, що найчастіше застосовуються у форензик-аудиті, включають аналіз трендів фінансових показників, індексні та порівняльні розрахунки, перевірку відповідності числових рядів закону Бенфорда, а також

кластерний і аномалійний аналіз транзакцій [6; 7]. Такі підходи дозволяють не лише виявляти можливу фальсифікацію фінансових даних, але й відстежувати динаміку ризикових процесів.

Важливим етапом еволюції фінансової аналітики стало впровадження технологій машинного навчання та штучного інтелекту. Вони забезпечують здатність системи контролю не лише реагувати на виявлені факти шахрайства, але й прогнозувати ймовірність їх виникнення у майбутньому [6]. Завдяки цьому аналітика виконує подвійну функцію: з одного боку – підсилює доказову базу форензик-аудиту, з іншого – створює потужний превентивний потенціал для запобігання фінансовим порушенням.

Отже, фінансова аналітика стає ключовою ланкою, що інтегрує теорію контролю у практику форензик-аудиту. Вона забезпечує перехід від абстрактних принципів контролю до їх конкретної реалізації у процесі виявлення та нейтралізації шахрайських дій.

Аналітика теорії контролю у системі форензик-аудиту створює основу для якісно нового підходу до забезпечення фінансової безпеки. Вона дозволяє інтегрувати фундаментальні управлінські принципи з передовими інструментами дослідження фінансових порушень. Теорія контролю окреслює логіку й послідовність контрольних дій, аналітика надає методи їх кількісного виміру й прогнозування, а форензик-аудит забезпечує практичну реалізацію через документування, розслідування та попередження шахрайських схем.

Отже, інтеграція класичних засад контролю, аналітичних технологій та форензик-практик формує не лише методологічний, а й практичний фундамент для побудови ефективної системи фінансової безпеки України. Структурно цей підхід можна представити у вигляді схеми (рисунк 2), що відображає логіку взаємодії трьох складових.

Рис. 2. Інтегрована система контролю

Джерело: власна розробка автора

У результаті формується інтегрована система фінансового контролю, яка виконує не лише ретроспективну функцію перевірки, але й превентивну роль, дозволяючи вчасно виявляти ризики та мінімізувати втрати. Це особливо

важливо для України в умовах післявоєнного відновлення, коли потреба у прозорості, підзвітності та ефективному управлінні ресурсами набуває критичного значення. Поєднання класичних засад контролю з аналітичними технологіями та форензик-практиками формує систему, що створює інституційну довіру та зміцнює економічну безпеку держави. Таким чином, аналітика теорії контролю у системі форензик-аудиту постає методологічною та практичною основою зміцнення економічної безпеки України у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Гончарук С.М., Долбнева Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 298 с.
2. Козаченко А.В., Пархоменко О.М. Фінансовий контроль в системі управління економікою. Економічні студії. 2020. № 3. С. 27-34.
3. Соломіна Г.В. Форензик – інструмент фінансового розслідування діяльності підприємства. Науковий вісник МДУ. 2018. № 2 (10). С. 144-149.
4. Назарова К.О., Нежива М.О., Лосіцька Т.І. та ін. Форензик-аудит як імператив економічної безпеки та розвитку компанії у глобальних трансформаціях. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 4 (35). С. 99-106.
5. Tardi C. What Is a Forensic Audit, How Does It Work, and What Prompts It? Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/forensic-audit.asp>
6. Rezaee Z., Riley R.A. Financial Statement Fraud: Prevention and Detection. 3rd ed. Hoboken : Wiley, 2019. 480 p.
7. Судова аналітика даних. *Kreston Global Ukraine*. URL: <https://www.kreston.com/uk-ua/наші-послуги/консультаційні-послуги/послуги-з-протидії-корпоративному-шахрайству/судова-аналітика-даних/>